

Ταξίδι στον Φαντασμαγορικό Κόσμο της Αναρχίας

Πρόλογος από το Αναρχικό Λεξικό του Γιάννη Φούντα.

Εισαγωγικό σημείωμα: Νίκος Κατσιαούνης

Η ιστορία είναι ένας εφιάλτης από τον οποίο προσπαθούμε να ξυπνήσουμε, μας έλεγε ο Τζέιμς Τζόις στον *Οδυσσέα* του. Το *Αναρχικό λεξικό* του Γιάννη Φούντα είναι ένα μνημειώδες (καλά διαβάσατε) έργο που μόνο θαυμασμό μπορεί να προκαλέσει στους αναγνώστες του. Αποτελεί ένα οδοιπορικό του συγγραφέα στα σπλάχνα, τα νεφελώματα και τις χωροχρονικές α-συνέχειες του Ελευθεριακού Σύμπαντος, το οποίο, όντας καμωμένο «από τη σκοτεινή ύλη της Ιστορίας», στέκει μετέωρο να φεγγίζει τις προσπάθειες του ανθρώπου να αντιμετωπίσει την «πρόκληση» της *Ελευθερίας* και της *Αναρχής Τάξης*. Επιλέγουμε σαν *Βαβυλωνία* να δημοσιεύσουμε τον πρόλογο του βιβλίου όχι για να προωθήσουμε την παρούσα έκδοση (δεν μας έχει καθόλου ανάγκη), αλλά γιατί ο πρόλογος αυτός εμπεριέχει μια εξαιρετικά σύντομη αλλά οξυδερκή και λεπτεπίλεπτη, αρκούντως ακονισμένη, έποψη του ελευθεριακού και αναρχικού κοσμοειδώλου (αν φυσικά μας δανείζει η φιλοσοφία αυτή την έννοια). Η ρητορική δεινότητα, το κυνικό χιούμορ και ο κοφτερός λόγος του προλόγου προδιαθέτει επαρκώς τον αναγνώστη για το ταξίδι στον φαντασμαγορικό κόσμο της *Αναρχίας*. Προσδεθείτε λοιπόν και ξεκινάμε...

Σύντομος Λόγος περί της Μεθόδου

*«Σε μια εποχή καθολικής εξαχρείωσης
το να λες την αλήθεια
είναι μια επαναστατική πράξη»*
Τζορτζ Όργουελ

Το νόημα της ρήσης του Όργουελ μπορεί να μην τίθεται ακόμη εν αμφιβόλω, αλλά το αιώνιο ερώτημα ποια τέλος πάντων από τις διάφορες «αλήθειες» είναι επαναστατική και ποια από τις

αδιάφορες «επαναστάσεις» αληθινή θα παραμένει αναπάντητο πιθανώς εσαεί. Γιατί αν η γλώσσα δεν «εφευρέθηκε» παρά για να μπορούμε, κατά πώς λέγεται, να διατυπώνουμε ενάρθρως και εγγράφως τα «κατά συνθήκην» και μη ψεύδη μας, τότε αληθινό λογίζεται, όπως προκύπτει από την ετυμολογία, καθετί που δεν το σκεπάζει το πέπλο της λήθης. Ωστόσο δεν προκύπτει από πουθενά πως όλα όσα πέρασαν αλώβητα μέσα από τις δίνες του χρόνου και εντυπώθηκαν στη συλλογική μνήμη διαδραματίστηκαν στο σύνολό τους στη σφαίρα του πραγματικού.

Είναι γεγονός ότι οι άνθρωποι ως έλλογα και συνεπώς ευφάνταστα όντα πάντα τρέφονταν (πέρα από τις σάρκες των ομοίων τους) με προσωπικούς, κοινωνικούς, εξουσιαστικούς αλλά και «απελευθερωτικούς» μύθους και φυσικά η κυριαρχία –που εκ των πραγμάτων κρατά πάντα ζηλότυπα το ρόλο του βασικού αφηγητή– έκανε και κάνει ό,τι είναι δυνατόν για να μην τους στερηθούν. Γιατί είναι ξεκάθαρο ότι η απόλαυση που αντλούν ο ακροατής και ο αναγνώστης ακόμα και από μια απλή γραμμική εξιστόρηση είναι ευθέως ανάλογη με αυτήν του αφηγητή, ο οποίος επιδιώκοντας το κοινωνικώς τερπνόν μετά του κυριαρχικώς ωφελίμου την διανθίζει ενίοτε με εκτιμήσεις, υπερβολές, μύθους και παραβολές προκειμένου να καλύψει τις χωροχρονικές ασυνέχειες και τις ιδεολογικές ασυμβατότητες της ιστορίας του ώστε να εκμαιεύσει έτσι το επιθυμητό δίδαγμα.

Ανέκαθεν την πραγματικότητα υποκαθιστούσε σταδιακά και έντεχνα το είδωλό της, πόσο μάλλον σε καιρούς σαν τους σημερινούς που η ούτως ή άλλως σχετική αξία των ιστορικών μαρτυριών καθίσταται εντελώς συμβατική καθώς τα πάντα πια μοντάρονται αυτόματα και διυλίζονται κατάλληλα στο θαυμαστό εργαστήριο της μιντιακής απονεύρωσης και καταστολής. Μια αναλογική εικόνα του τρόπου που λειτούργησε μέσα στο χρόνο ο μηχανισμός αποτύπωσης της πολυμορφίας των εκφάνσεων του κοινωνικού ανταγωνισμού θα έχει κάποιος, αν φανταστεί και μόνο πώς θα διαχειριστούν οι κυρίαρχοι του μέλλοντος τις ψηφιακές μαρτυρίες του παρόντος, οι οποίες φυσικά θα αποτελέσουν την αυριανή πρώτη ύλη της εικονικής πλέον ιστορίας.

Το ότι κάθε μέθοδος αναπαράστασης των κοινωνικών τεκταινομένων μπορεί να προσδώσει διαφορετική χρηστική αξία στα ίδια τα γεγονότα το γνωρίζουν καλά όχι μόνο οι κρατούντες, αλλά και οι αιρετικοί που αδημονούν να πάρουν μελλοντικά τη σκυτάλη της αφήγησης, ανεξαρτήτως αν περιορίζονται προς το παρόν (με τη χρήση ποικίλων ιδεολογικών «ψυχοδηλωτικών») στο να καρπώνονται με κάθε δυνατή εναλλακτική μέθοδο τα ψίχουλα της πολιτικής υπεραξίας που πετάνε σαν τ' αποφάγια τους οι κυρίαρχοι στον περίφημο σκουπιδοτενεκέ της ιστορίας. Το γνωρίζουν φυσικά και οι στρατευμένοι ανατροπείς που, όντας λιγότερο υποκριτές, χρησιμοποιούν κάθε «απελευθερωτικό» μύθο και δεν κρύβουν την πρόθεσή τους να βαλσαμώνουν πρόσωπα, θεωρίες και πρακτικές για καλούς (επαναστατικούς) σκοπούς· όμως συνθέτοντας από σπαράγματα κοινωνικές εποποιίες και φιλοτεχνώντας από (επιλεκτικής) μνήμης αγιογραφίες εξτρεμιστών δεν αντιλαμβάνονται ότι η περιλάλητη εικονοκλαστική τους διάθεση περιορίζεται αποκλειστικά στο ιερό μένος που εκδηλώνει κάθε πιστός μόνο για τα είδωλα του εχθρού.

Έτσι, αυτό που απ' όλους προβάλλεται σαν ιστορία δεν είναι παρά το φάντασμά της που εμφανίζεται να αφηγείται στον στοιχειωμένο κόσμο της ιδεολογίας, σ' έναν κόσμο όπου η κυριαρχία της μεθόδου –η άσκηση μιας κατά το δοκούν ανασύνθεσης της απώτερης πραγματικότητας– μετατρέπεται, ανεξαρτήτως προθέσεων, σε όλες τις εκδοχές της, σε μέθοδο της κυριαρχίας.

Επομένως ποια μπορεί να είναι η στόχευση κάποιου καθ' ἑξιν ανεξάρτητου που επιθυμεί να περιγράψει μια κοινωνική «κοσμογονία», επί του προκειμένου την ελευθεριακή, όταν εκ των πραγμάτων είναι αδύνατον να αποποιηθεί αφηγούμενος τον προνομιακό και απολαυστικό ρόλο του αφηγητή;

Πώς θα κατόρθωνε να απεγκλωβιστεί από τη μέγγενη της όποιας μεθόδου χωρίς όμως να πέσει στο λάκκο του σχετικισμού, στη σοβαροφάνεια του επιστημονισμού ή στο ζηλωτισμό μιας «αναρχικής» ιστορίας της αναρχίας;

Πώς θα μπορούσε να επιχειρήσει σε μερικές εκατοντάδες σελίδες το γύρο του άναρχου και ουσιαστικά ατελεύτητου Ελευθεριακού Σύμπαντος το οποίο, καθώς είναι καμωμένο από τη σκοτεινή ύλη της Ιστορίας, φωτίζεται μόνο κατά περιόδους από λαμπερές κοινωνικές εκρήξεις και την ανταύγεια που αυτές καταλείπουν όταν τις καταπίνουν οι μαύρες τρύπες του κόσμου της κυριαρχίας;

Πόσο μάλλον, όταν είναι παραδεκτό ότι στο παράλληλο αυτό κοινωνικό στερέωμα τα πρώτα ίχνη τού σταδιακού σχηματισμού του πυρήνα του ανιχνεύονται σε απύθμενα χωροχρονικά βάθη. Πόσο μάλιστα, όταν από το 19ο αιώνα που αυτός ο πυρήνας αρχίζει να αποκρυσταλλώνεται σε μια δέσμη κοινωνικών αξιών, συνυπάρχουν γύρω του μέχρι τις μέρες μας σμήνη ιδεολογικών σχηματισμών, (μαυρο)κόκκινοι γίγαντες και χλωμοί νάνοι, σταθερά θεωρητικά σχήματα και ρευστές απόψεις, πλάνητες και πλανημένοι, φωτεινοί κομήτες και διάττοντες αστέρες.

Πόσο μάλιστα, όταν σ' αυτό το Σύμπαν οι φωτοσκιάσεις κάποιων βομβιστικών εκρήξεων έχουν μεγεθύνει υπερβολικά το ανάστημα ορισμένων και θαμπώσει με τη λάμψη και τον κρότο τους κοινωνικά εγχειρήματα και πρόσωπα που συστηματικά υπονόμευσαν το κυρίαρχο θέαμα, αλλά δεν κατάφεραν να πυρπολήσουν τη λαϊκή φαντασία με το θέαμα της υπονόμευσης της κυριαρχίας, αφού στη συλλογική μνήμη πιο εύκολα καταγράφονται απόηχοι και εντυπώσεις από βροντερές επιχειρήσεις και δυσκολότερα οι δημιουργικές απόψεις. Όταν είναι επίσης προφανές πως ελευθεριακές διαδικασίες και καινοτομίες στο χώρο της οικονομίας, της εργασίας, της εκπαίδευσης και των νοοτροπιών έχουν αλεστεί στην τεράστια αφομοιωτική μηχανή με αποτέλεσμα τη γέννηση εναλλακτισμών του σωλήνα, ιδεολογημάτων πολλαπλών χρήσεων και πλήθους αμφίβολης χρηστικής αξίας ατομικών και κοινωνικών αθλοπαιδιών.

Ως περιπλάνηση [dérive] στις μητροπόλεις, οι καταστασιακοί όριζαν την τεχνική «του βιαστικού περάσματος μέσα από ποικίλες ατμόσφαιρες [ambiances]». Η εφαρμογή μιας συγγενούς τεχνικής στην κοινωνική κοσμολογία έκρινα ότι πιθανώς μπορεί να

οδηγούσε σε μια «αμφίδρομη» αφήγηση. Αυτή που επιτρέπει η δομή ενός ιστορικού-εγκυκλοπαιδικού λεξικού το οποίο, κατακερματίζοντας το ιστορικό προγενέστερο στα εξων συνετέθη, παραδίδει... χαιρέκακα τη σκυτάλη και την ευθύνη μιας κατάβουληση εξιστόρησης στον αναγνώστη. Γιατί η αυστηρή του διάταξη, όσο κι αν φαντάζει ασύμβατη για την αποτύπωση ενός εντροπία κόσμου, αφήνει εντούτοις στον κάθε συνταξιδιώτη την ελευθερία να φιλοτεχνήσει, αν θέλει, από μόνος του το ψηφιδωτό ενός τετραδιάστατου παγκόσμιου ελευθεριακού χάρτη με την αρωγή μιας έντυπης «χρονομηχανής», έστω κι αν αυτή είναι σκεπασμένη από την αναπόφευκτη πάχνη μιας ματιάς συγκρατημένα εικονοκλαστικής και ανυστερόβουλα υποκειμενικής. Η επιλογή των λημματοψηφίδων, του επιχρωματισμού τους και του καμβά διαποτίζεται αναπόφευκτα και συνειδητά από την εσωτερικευμένη ελλαδική εμπειρία και βαραίνει αποκλειστικά τον πλοηγό της. Έτσι, ουσιαστικά αυτό που παρέχεται στους αναγνώστες είναι ένα όχημα για να περιπλανηθούν με τον τρόπο τους στα σπλάχνα, στις παρυφές και στα νεφελώματα του Ελευθεριακού Σύμπαντος, να ανασυνθέσουν κατά το δοκούν την ούτως ή άλλως φαντασμαγορική ιστορία της αναρχίας ή, αν μη τι άλλο, να τη διαβάσουν σαν ένα τερπνό, σπονδυλωτό, περιπετειώδες, κοινωνικό μυθ-ιστόρημα.

Γιάννης Φούντας
Πειραιάς,
Απρίλιος του 2014

Η Κρίση του Εθνοκράτους και τα Μονοπάτια της Αυτονομίας

(για το βιβλίο των Αλέξανδρου Σχισμένου και Νίκου Ιωάννου Το τέλος της εθνικής πολιτικής)

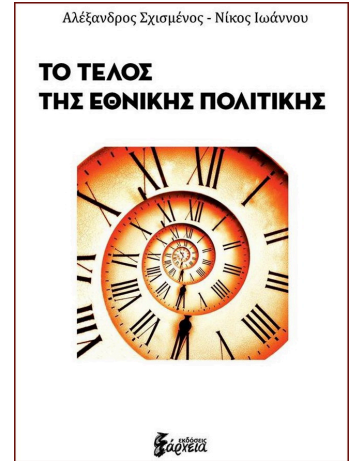
Νίκος Κατσιαούνης

Το τελευταίο διάστημα, και με την κρίση να μαίνεται εξαθλιώνοντας όλο και μεγαλύτερα τμήματα του κοινωνικού ιστού, έχει ανοίξει ένας μεγάλος διάλογος, πότε με ένταση και πότε με άνευρο τρόπο, για το πού βρισκόμαστε και τι μέλλει γενέσθαι. Αυτός ο διάλογος αποτυπώνεται ως έναν βαθμό και στη βιβλιογραφική παραγωγή, με αρκετούς συγγραφείς να προσπαθούν να αναμετρηθούν με αυτό που συμβαίνει σήμερα.

Σε αυτό το πλαίσιο θα μπορούσε να εντάξει κάποιος το βιβλίο των Αλέξανδρου Σχισμένου και Νίκου Ιωάννου. Δηλαδή, μια απόπειρα των συγγραφέων να περιγράψουν τη σημερινή κατάσταση αλλά και να προσπαθήσουν να ανιχνεύσουν τα σπέρματα ενός καινούργιου κόσμου, αυτό που δείχνει να προσπαθεί να αναδυθεί μέσα από τα ισοπεδωτικά χαλάσματα μιας παρασιτικής κατάστασης που δείχνει να αγγίζει τα όριά της. Όμως, το βιβλίο των Αλέξανδρου Σχισμένου και Νίκου Ιωάννου, εκτός πολλών άλλων, επιχειρεί κάτι αρκετά φιλόδοξο. Επιχειρεί να συγκρουστεί με κυρίαρχες και παγιωμένες αντιλήψεις όχι μόνο του κυρίαρχου λόγου και της καθεστηκυίας τάξης, αλλά και του λόγου εκείνου που αντιμάχεται τη σημερινή εκμεταλλευτική κατάσταση.

Οι θεματικές με τις οποίες καταπιάνονται οι συγγραφείς αποτελούν στην πλειοψηφία τους κεντρικά ζητήματα που έλαβαν χώρα τα τελευταία χρόνια, τα οποία, συνεπικουρούμενα από την ευρύτερη κατάρρευση των κοινωνικών φαντασιακών σημασιών, συμβάλλουν κατά κάποιον τρόπο τόσο στις αλλαγές του εξουσιαστικού παραδείγματος όσο και στην ευκαιρία ανάδυσης μιας καινούργιας πραγματικότητας. Το κίνημα των πλατειών και τα Occupy σε όλο τον κόσμο, η χρηματοπιστωτική κρίση, οι επιθέσεις στο Παρίσι, τα νέα δόγματα των ελίτ, η έννοια της πολιτικής, οι προτασιακές πολιτικές περί κοινών αγαθών, η αριστερή διαχείριση εν Ελλάδι των τελευταίων χρόνων, τα κινήματα για αυτοδιαχείριση και αυτοοργάνωση, τα αιτήματα για άμεση δημοκρατία και αυτονομία, είναι μερικά από τα θέματα που απασχολούν τους συγγραφείς αυτού του τόμου και με τα οποία προσπαθούν να αναμετρηθούν και να αναζητήσουν τις οριακές και

διαμορφωτικές συνάψεις που αυτά συμπαραδηλώνουν. Κι αυτή η κριτική εξέταση γίνεται μέσα από τη συνομιλία με στοχαστές όπως ο Εντγκάρ Μορέν, η Βαντάνα Σίβα, ο Χομπς, ο Τζον Λοκ, ο Καρλ Πολάνυι, ο Κορνήλιος Καστοριάδης και πολλοί άλλοι.

“Το τέλος της εθνικής πολιτικής”, Αλέξανδρος Σχισμένοσ και Νίκος Ιωάννου, εκδ. Εξάρχεια.

Θα λέγαμε όμως ότι τα παραπάνω συνυφαίνονται και τέμνονται στο κεντρικό επιχείρημα των συγγραφέων, που έχει γίνει και ο τίτλος του βιβλίου: Δηλαδή, το τέλος της εθνικής πολιτικής. Όπως αναφέρουν: «Το εθνοκράτος, από προνομιακός φρουρός και εταίρος των καπιταλιστικών επιχειρήσεων, μετατράπηκε σε κράτος-επιχείρηση το ίδιο. [...] Το εθνοκράτος έγινε μια προβληματική επιχείρηση, ανίκανη να παράγει την κοινωνική νομιμοποίηση, καθώς η στενή εξάρτησή του από την παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία και το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα ισοδυναμεί με την πρακτική άρνηση του φαντασιακού του υπόβαθρου, δηλαδή της εθνικής ανεξαρτησίας και κυριαρχίας, διαλύοντας κάθε δυνατότητα εθνικής πολιτικής».

Πράγματι, σήμερα έχει ανοίξει μια μεγάλη κουβέντα για το κατά πόσον οι σημερινές θεσμικές δομές μπορούν οι ίδιες να

ξεπεράσουν την κρίση και να δημιουργήσουν νέα κοινωνικά συμβόλαια τα οποία θα μπορέσουν να επικυρώσουν τα θεμέλια εγκυρότητας του σημερινού συστήματος. Το κράτος, εκτός από τους απολογητές της κυρίαρχης κατάστασης, παίζει για ένα μεγάλο μέρος της αριστερής διανόησης και πολιτικής τον ρόλο του αναχώματος απέναντι στη νεοφιλελεύθερη και συστημική επίθεση. Δηλαδή, προτάσσεται ως μέρος μιας στρατηγικής ώστε, εκ πρώτης όψεως, να αποκρουστεί η επέλαση των αγορών μέσα από μια κρατική διαχείριση, ει δυνατόν αριστερής απόχρωσης. Αυτό έβλεπαν και στον Σύριζα, μέχρι που η πραγματικότητα εξοβέλισε αυτές τις φρούδες ελπίδες, μιας και η διερώτηση «Τι κράτος είναι αυτό που θα αναλάβει μια αριστερή παράταξη;» δεν τέθηκε ποτέ. Εξάλλου, για την καθ' ημάς Αριστερά η έννοια της εθνικής εξάρτησης και κατ' αντιστροφήν της εθνικής ανεξαρτησίας αποτέλεσε έναν εννοιολογικό άξονα που στις ράγες του τα αριστερά κόμματα αξιώνονταν τελικά στην υπεράσπιση του κυρίαρχου συστήματος, το οποίο με σθένος κραύγαζαν ότι θέλουν να ανατρέψουν. Εξάλλου, ο δρόμος για τον «σοσιαλισμό» περνά μέσα από την καπιταλιστική ολοκλήρωση, η οποία πρέπει πρώτα να επιτευχθεί μέσα από τις δήθεν κατάλληλες στρατηγικές και τους τακτικισμούς που θα συντείνουν προς τα εκεί.[1] Λογικό συνακόλουθο των παραπάνω ήταν η ήττα και η λογική της υποταγής στις κυρίαρχες επιταγές του συστήματος.

Δυστυχώς από τον παραδοσιακό ελευθεριακό στοχασμό λείπει μια εις βάθος ανάλυση της έννοιας του κράτους, πέρα από ελάχιστες εξαιρέσεις ή γενικευμένους αφορισμούς που πόρρω απείχαν από μια ουσιαστική κατανόηση της έννοιας του κράτους. Το πιο δύσκολο σήμερα, όπου οι κυρίαρχες ταυτότητες δέχονται τριγμούς, είναι ο εξοβελισμός του κράτους από την αποικιοποίηση που έχει κάνει στην πλειοψηφία των σφαιρών της κοινωνικής ζωής. Του πώς δηλαδή ξεριζώνεται ένα φαντασιακό με βάση το οποίο έχει παραχωρηθεί στο κράτος να ελέγχει και να διαχειρίζεται τομείς όπως η εκπαίδευση, η υγεία, η ασφάλιση κ.ο.κ.

Είναι γεγονός ότι οι βεβαιότητες που απλόχερα παραχωρούσαν οι

παραδοσιακές ιδεολογίες στους φορείς τους δεν μπορούν πλέον να συγκινήσουν κανέναν. Κι αυτό το ξέρουν πολύ καλά οι δύο συγγραφείς αυτού του τόμου. Γι' αυτό και οι σελίδες αυτού του βιβλίου διαπνέονται περισσότερο από τις δυνατότητες που ανοίγονται σήμερα για ένα ξεπέρασμα του υπάρχοντος, παρά από τη σιγουριά μιας έτοιμης και εκ των προτέρων δοσμένης λύσης. Σε αυτό βοηθάει η χρόνια συμμετοχή και στράτευση των συγγραφέων στα κοινωνικά κινήματα, η ενασχόλησή τους με την ενεργό πολιτική από τα κάτω, η οποία πλέον αποτελεί τον μόνο παράγοντα που ουσιαστικά μπορεί να παράγει κάτι καινούργιο. Αλλά αυτές οι δυνατότητες δεν παραμένουν, για τους συγγραφείς, σε μια γενική και αόριστη εναντίωση, αλλά περνούν μέσα από τα μονοπάτια της κοινωνικής και ατομικής αυτονομίας, δηλαδή της δυνατότητας των ατόμων και των κοινωνιών να δώσουν οι ίδιες τους θεσμούς στον εαυτό τους.

Τέλος, θα ήθελα να πω ότι σήμερα στην Ελλάδα παράγεται ένας ενδιαφέρον στοχασμός και μελέτες που δεν έχουν σε τίποτα να ζηλέψουν από αντίστοιχους του εξωτερικού. Ένας στοχασμός που δεν βρίσκεται κλεισμένος στα ακαδημαϊκά γραφεία, όπου μέσα από την επίκληση ψευδοεπιστημονικών αναλύσεων μόνο χασμουρητό μπορούν πλέον να προκαλέσουν. Αντίθετα, υπάρχει στην Ελλάδα ένας ενδιαφέρον στοχασμός από αρκετούς πλέον ανθρώπους χωρίς τις ακαδημαϊκές τηβέννους που μπορεί με αξιώσεις να οπλίσει τον διάλογο τόσο για την εξεύρεση μιας στρατηγικής για την αναίρεση του υπάρχοντος όσο και για τον επαναπροσδιορισμό των σημασιών και των νοημάτων που μας συγκροτούν ως άτομα και κοινωνία. Σε αυτό το πλαίσιο τοποθετώ το βιβλίο των Αλέξανδρου Σχισμένου και Νίκου Ιωάννου.

Το παρόν κείμενο αποτέλεσε την εισήγηση στην παρουσίαση του βιβλίου Το τέλος της εθνικής πολιτικής που έγινε στο Nosotros στις 12/10/2016.

[1] Βλ. Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος, *Η έσχατη στράτευση*, Ύψιλον, Αθήνα 1985, σελ. 40.

Βιβλιοπαρουσίαση: Το Τέλος της Εθνικής Πολιτικής

Οι Εκδόσεις Εξάρχεια και ο Ελεύθερος Κοινωνικός Χώρος Nosotros σας προσκαλούν στην παρουσίαση του βιβλίου των Αλέξανδρου Σχισμένου και Νίκου Ιωάννου με τίτλο “Το τέλος της εθνικής πολιτικής”.

Τετάρτη 12/10, στις 20:00.

Οι μεταλλαγές του μυθικά “διαχρονικού”, όμως ιστορικά πρόσφατου, έθνους-κράτους αποτελούν ένα παγκόσμιο φαινόμενο που το παρατηρούμε ήδη από τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Το έθνος-κράτος από προνομιακός φρουρός και εταίρος των καπιταλιστικών επιχειρήσεων μετατράπηκε σε κράτος-επιχείρηση το ίδιο, καθώς η νεοφιλελεύθερη επέλαση αντικατέστησε τις ισχνές πολιτικές αναδιανομής του κράτους-πρόνοιας με τις ισχυρές πολιτικές εκποίησης των κοινών αγαθών, δηλαδή του δημόσιου χώρου, και την εμπορευματοποίηση του βίου και της εργασίας, δηλαδή του δημόσιου χρόνου.

Το έθνος-κράτος μετατράπηκε σε μια προβληματική επιχείρηση, η οποία είναι ανίκανη να αποσπάσει την κοινωνική νομιμοποίηση, καθώς η στενή εξάρτησή του από την παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία και το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα ισοδυναμεί με την πρακτική άρνηση του φαντασιακού του υποβάθρου, δηλαδή της εθνικής ανεξαρτησίας και κυριαρχίας, διαλύοντας κάθε δυνατότητα εθνικής πολιτικής.

Για τις κοινωνικές δυνάμεις αυτό υποδηλώνει ότι πρέπει να περάσουν από την υπεράσπιση της μη ιδιωτικοποίησης των κοινών αγαθών και της παραμονής τους υπό κρατική διαχείριση στην επαναοικειοποίηση των κοινών αγαθών. Δηλαδή, στη δημιουργία ενός ελεύθερου και κοινωνικού δημόσιου χώρου και χρόνου, μέσα

από το πρόταγμα της Άμεσης Δημοκρατίας.

(Από την παρουσίαση στο οπισθόφυλλο του βιβλίου)

Βιβλίο - παρουσίαση

«Το Τέλος της Εθνικής Πολιτικής»

Αλέξανδρος Σχισμένος - Νίκος Ιωάννου

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Εκδόσεις
Εξάρχεια

Οι εκδόσεις **Εξάρχεια** και ο Ελεύθερος Κοινωνικός Χώρος **Nosotros** σας προσκαλούν στην παρουσίαση του βιβλίου των **Αλέξανδρου Σχισμένου** και **Νίκου Ιωάννου** «Το Τέλος της Εθνικής Πολιτικής»

Για το βιβλίο θα μιλήσουν:
Νίκος Κατσιαούνης
(εκδ. Εξάρχεια)
Αλέξανδρος Σχισμένος
(συγγραφέας)
Νίκος Ιωάννου
(συγγραφέας)

Τετάρτη 12/10/16 στις 20.00

ΣΤΟ **Nosotros**

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 66 - ΕΞΑΡΧΕΙΑ

Το ταξίδι της σκέψης

Γιώργος Ν. Οικονόμου*

Επιμέλεια: Γιώργος Σταματόπουλος

Ο Καστοριάδης, όπως αναφέρει και ο Francois Dosse στο βιβλίο αυτό, είναι ένας από τους σημαντικότερους φιλοσόφους, ενώ το έργο του «Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας» (1975) κατατάσσεται στα σπουδαιότερα του 20ού αιώνα, του οποίου η αξία και η εμβέλεια προεκτείνονται και στον 21ο αιώνα.

Ωστόσο το συνολικό έργο του είναι πολυσχιδές, μεγάλο σε έκταση και διασπαρμένο σε μικρά κείμενα. Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του έργου αυτού από μια άποψη μπορεί να διευκολύνει τον αναγνώστη αλλά από την άλλη δίνει αποσπασματική εικόνα και καθιστά δύσκολη την πρόσβασή του σε μια συνολική οπτική.

Συνεπώς χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια εκ μέρους του ερευνητή για να δώσει τη συνολική οπτική ενός τόσο αποσπασματικού και ιδιαίτερου έργου. Είναι εμφανές πως ο Dosse κατέβαλε μεγάλη προσπάθεια και επίπονη έρευνα.

Σε γενικές γραμμές κατάφερε να δώσει μια εικόνα της περιπέτειας που χαρακτηρίζει την προσωπική ζωή του Καστοριάδη: οικογενειακά προβλήματα, αλωπεκίαση, κίνδυνοι της μεταξικής δικτατορίας, της ναζιστικής κατοχής και της ΟΠΛΑ (της μυστικής αστυνομίας του ΚΚΕ που δολοφόνησε τροτσκιστές συντρόφους του), παρανομία, φυγή από την Ελλάδα για τη Γαλλία με το πλοίο «Ματαρόα», εξορία, δυσκολίες, το μυθικό πια περιοδικό «Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα», ψευδώνυμα, φιλίες, διασπάσεις, έρωτες, αποχωρισμοί και απογοητεύσεις.

Francois Dosse
Καστοριάδης, Μια ζωή

Μετάφραση: Ανδρέας
Παππάς Εκδόσεις Πόλις,
Αθήνα, 2015, σελ. 624

Ο Dosse έδωσε επίσης και μια γεύση του «ταξιδιού» που έκανε η σκέψη του Καστοριάδη σε αχαρτογράφητα εδάφη, στα σταυροδρόμια του λαβύρινθου, ξεκινώντας από την κριτική του ολοκληρωτισμού, του σταλινισμού, του λενινισμού και του μαρξισμού για να κατακτήσει στη συνέχεια νέα πεδία:

το φαντασιακό, τις κοινωνικές φαντασιακές σημασίες, τη «φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας», την ανθρώπινη δημιουργία, τη δημοκρατία, την αυτονομία, ατομική και συλλογική – με πολλές δυσκολίες, τομές, ρήξεις, συγκρούσεις, απομόνωση και έχθρες.

Τέλος, ο Dosse έδωσε τον μεγάλο αντίκτυπο που είχε το έργο του Καστοριάδη ιδίως μετά τον Μάη 1968, την επιρροή του σε αρκετούς ερευνητές, ιστορικούς, φιλοσόφους, ψυχαναλυτές, κοινωνιολόγους, επιστημολόγους, πράγμα που δηλώνει την αξία αυτού του έργου και για τον 21ο αιώνα, στον οποίο οι μεγάλοι στοχαστές είναι απόντες.

Υπάρχουν όμως κάποια προβληματικά σημεία στο βιβλίο του Dosse. Ένα από αυτά είναι, κατά τη γνώμη μου, το ότι δεν αναδεικνύει την ιδιαίτερη φιλοσοφική και πολιτική σπουδαιότητα της «Φαντασιακής θέσμισης της κοινωνίας». Ενώ αναφέρει ότι είναι το μείζον έργο του Καστοριάδη, ωστόσο δεν αναλύει τους λόγους σε ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο.

Ένα άλλο προβληματικό σημείο του βιβλίου είναι το ότι παραθέτει κάποιες κριτικές ή διαφωνίες ορισμένων διανοουμένων στις θέσεις του Καστοριάδη, χωρίς όμως την επιχειρηματολογία που στηρίζει αυτές τις κριτικές. Σε κάποιες από αυτές έχει την εντιμότητα να παραθέσει τι απαντά ο Καστοριάδης. Άλλες όμως κριτικές μένουν αναπάντητες αφήνοντας την εντύπωση ότι είναι δικαιολογημένες ή σωστές.

Επιβάλλεται λοιπόν μια συζήτηση των κριτικών αυτών, η οποία δεν μπορεί βεβαίως να γίνει στο πλαίσιο ενός περιορισμένου

άρθρου. Ωστόσο θα σχολιάσω μία από αυτές, η οποία αφορά τις απόψεις του Καστοριάδη για την αυτονομία.

Η αυτονομία είναι αδιανόητη χωρίς ένα καθεστώς άμεσης δημοκρατίας, αλλά ακριβώς αυτή η τελευταία αποτελεί τον στόχο ορισμένων Γάλλων διανοουμένων, απολογητών της αντιπροσώπευσης. Νομίζουν πως η άμεση δημοκρατία δεν είναι εφικτή στις σημερινές κοινωνίες των εκατομμυρίων κατοίκων, άρα το μόνο δυνατό σύστημα είναι το αντιπροσωπευτικό.

Ετσι όμως οι εν λόγω διανοούμενοι προσυπογράφουν το περιβόητο «τέλος της Ιστορίας», που είναι φυσικά μια φενάκη και, ταυτοχρόνως, επικυρώνουν την ωμή καπιταλιστική και ολιγαρχική πραγματικότητα, που είναι απαράδεκτο. Ο Καστοριάδης επιμένει πως αν απαλείψουμε το όραμα της αυτονομίας από την οπτική μας αυτό θα σημάνει το τέλος του δυτικού πολιτισμού.

Από την άλλη, δεν θεωρεί ότι η αθηναϊκή δημοκρατία είναι μοντέλο ή πρότυπο, αλλά «σπόρος» και πηγή έμπνευσης, ερχόμενος έτσι σε αντίθεση με την αστική φιλελεύθερη και ρεπουμπλικανική παράδοση.

Επίσης, ενώ για τον Καστοριάδη τα αντιπροσωπευτικά πολιτεύματα δεν είναι δημοκρατικά αλλά ολιγαρχικά, ο Dosse σε όλο το βιβλίο του αναφέρεται στην «αντιπροσωπευτική» ή «σύγχρονη» δημοκρατία με αποτέλεσμα να υπονομεύει μία από τις βασικές ιδέες του προσώπου το οποίο υποτίθεται ότι παρουσιάζει αντικειμενικά.

Τέλος, μία άλλη έλλειψη του βιβλίου είναι η μη αναφορά της δραστηριότητας γύρω από το έργο του Καστοριάδη στη χώρα της καταγωγής του. Ενώ ο Dosse αναφέρει πολλές χώρες της ευρωπαϊκής και αμερικανικής ηπείρου, η παρουσία της Ελλάδας είναι ισχνή. Ωστόσο το ενδιαφέρον για το έργο του Καστοριάδη παρουσιάστηκε από πολύ νωρίς.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 εκδίδονται τα πρώτα έργα του στις αντίξοες συνθήκες της δικτατορίας και με εχθρική υποδοχή εκ μέρους όλων των τάσεων της Αριστεράς, η οποία ακόμη και

σήμερα τηρεί θανατηφόρα σιγή γύρω από το έργο του. Επί τη ευκαιρία να διευκρινιστεί ότι το αριστερό περιοδικό «Πολίτης» δεν δημοσίευσε ποτέ κείμενο του Καστοριάδη και επιπλέον ήταν εχθρικό προς τις ιδέες του (αντίθετα δηλαδή από όσα εννοούνται στη σ. 371).

Θα πρέπει να αναφερθεί πως για πρώτη και μοναδική φορά ο Καστοριάδης έκανε σεμινάρια στην Ελλάδα στο Ιωνικό Κέντρο, στη Χίο, όλο τον Ιούλιο 1980. Επίσης με πρωτοβουλία κάποιων ατόμων έδωσε διαλέξεις για πρώτη φορά σε δημόσιο χώρο στην Αθήνα στην ΑΣΟΕΕ και στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών το φθινόπωρο του 1980 (και όχι το 1989, όπως φαίνεται να εννοεί ο Dosse, σ. 407).

Το ενδιαφέρον για το έργο του Καστοριάδη στην Ελλάδα έχει τις τελευταίες δεκαετίες αυξηθεί, όπως φαίνεται από δύο συνέδρια και ένα συμπόσιο, από ημερίδες, ομιλίες, πάνελ, αφιερώματα σε περιοδικά, εφημερίδες και βιβλία, όχι τόσο από επίσημους και πανεπιστημιακούς φορείς, αλλά από εξωπανεπιστημιακούς και εξωθεσμικούς.

Ταυτοχρόνως, από νέους ερευνητές έχουν δημοσιευθεί και δημοσιεύονται συνεχώς βιβλία, μελέτες και εκπονούνται διδακτορικές διατριβές για το έργο του. Επίσης ανεξάρτητες πολιτικές ομάδες χρησιμοποιούν τις αναλύσεις του, ενώ οι ιδέες του ακούστηκαν πολύ στις κινητοποιήσεις των πλατειών για «άμεση δημοκρατία» που συνετάραξαν την Ελλάδα το καλοκαίρι του 2011.

Μία άλλη μορφή βιογραφίας διαφορετική από αυτήν που επέλεξε ο Dosse θα έδινε περισσότερη έμφαση στην εξέλιξη και στη διαμόρφωση της σκέψης του Καστοριάδη ακολουθώντας τη χρονολογική σειρά, η οποία από ένα σημείο και μετά χάνεται στο εν λόγω βιβλίο, με συνέπεια ο ανυποψίαστος αναγνώστης μάλλον να πελαγοδρομεί διαβάζοντας ένα σύνολο αποσπασματικών ιδεών και πληροφοριών. Ίσως το βιβλίο απευθύνεται σε «μυημένους» αναγνώστες.

Ταυτοχρόνως θα ήταν διευκρινιστικό και μεθοδολογικά χρήσιμο να δοθούν σαφέστερα οι συμβολές του Καστοριάδη σε κάθε τομέα χωριστά -φιλοσοφία, πολιτική, ψυχανάλυση, επιστημολογία, επικαιρότητα- αν και το έργο του είναι ενιαίο και ο ίδιος δεν θα έκανε αυτές τις διακρίσεις.

Προτιμούσε τους ελληνικούς όρους: Λόγος, Πόλις, Ψυχή, Κοινωνία, Καιρός, Ποίησης. Με άλλα λόγια, η βιογραφία του Καστοριάδη, ως ιστορία κυρίως των ιδεών του και της φιλοσοφικής του πορείας, παραμένει ανοιχτή και συνιστά πρόκληση.

*Διδάκτωρ Φιλοσοφίας, συγγραφέας.

Πηγή: <https://www.efsyn.gr/arthro/taxidi-tis-skepsis>

Αγία Αναρχία – ποιητικό μονόφυλλο

Το ποιητικό μονόφυλλο με τίτλο ΑΓΙΑ ΑΝΑΡΧΙΑ εκδόθηκε τον Μάρτιο του 2016 και αποτελεί μια ποιητική οφειλή του συγγραφέα στην Αναρχία.

ΜΑΥΡΗ ΣΗΜΑΙΑ

Στου χρόνου τη λήθη δε λυγίσαμε δε σωπάσαμε
Παραμείναμε με τον άνεμο της πρώτης νιότης
Με τα φτερά του πετάξαμε στις πράξεις της φωτιάς
Στο τέλος του αγνώστου κλέψαμε τον ήχο του κύκλου
Και όλο χαρά τσακίσαμε τη φορά του βέλους
Σηκώσαμε ψηλά τη μαύρη σημαία
Έτσι φτάσαμε πολύ ψηλά ως τα άστρα
Δεν αφανιστήκαμε μέσα στην νύχτας την πυκνή
βλάστηση.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΛΦΑ

ΑΝΑΡΧΙΚΟΙ

ΜΑΥΡΟΣ ΣΠΟΡΟΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΑΛΕΞΑΝΤΡΟΒΙΤΣ ΜΠΑΚΟΥΝΙΝ

ΣΕΡΓΚΕΪ ΓΚΕΝΑΝΤΙΕΒΙΤΣ ΝΕΤΣΑΓΙΕΦ

ΜΑΥΡΗ ΣΗΜΑΙΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ

ΑΓΙΑ ΑΝΑΡΧΙΑ

Η συλλογή “Αγία Αναρχία” του Χ.Π.Σοφίας κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Κουκκίδα

Διαδικτυακός τόπος: www.xpsofias.com

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο του συγγραφέα: xpsofias@gmail.com

Οι ου-τόποι και η αναζήτηση τους

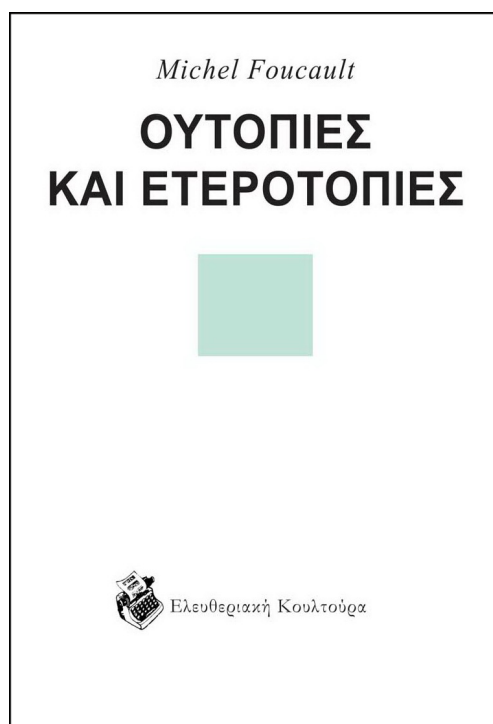
Φιλήμονας Πατσάκης

Έπεσε στα χέρια μου ένα μικρό βιβλιαράκι από την “Ελευθεριακή Κουλτούρα” το “**Ουτοπίες και Ετεροτοπίες**” του Φουκώ. Δεν θα αναφερθώ στις ετεροτοπίες μια πολύ ενδιαφέρουσα θέση του Γάλλου φιλοσόφου που απασχόλησε τα κινήματα και την διεκδίκηση του δημόσιου χώρου, θα αναφερθώ στην προσπάθεια να βγει ο ου-τόπος από το ρημαγμένο έδαφος που τον οδήγησαν οι τόσες λογικές διαχείρισης.

Μια υπέροχη σκέψη ξετιλίγεται με τόση ένταση. “Υπάρχουν χώρες χωρίς έδαφος και ιστορίες χωρίς χρονολογία, πόλεις, πλανήτες

ήπειροι, σύμπαντα ολάκερα για τα οποία είναι σαφώς αδύνατον να βρεθούν ίχνη σε κάποιο γεωγραφικό χάρτη. Αφού δεν ανήκουν σε κάποιον χώρο. Πιθανώς όλα αυτά να γεννήθηκαν στο μυαλό των ανθρώπων ή για να πούμε την αλήθεια στο διάκενο των λόγων τους, στον όγκο των αφηγήσεων ή ακόμα στον τόπο μη τόπο των ονείρων τους, στο κενό της καρδιάς τους. Το κυριότερο όμως είναι ότι κτίζονται στις ρωγμές που δημιουργεί η ζοφερότητα του “πραγματικού”. Εκεί μπαίνει ο διάκοσμος της γλυκύτητας των ουτοπιών. Να τι θέλω να πω. Δεν ζούμε σε ένα χώρο ουδέτερο και λευκό. Ζούμε πεθαίνουμε, αγαπάμε σε ένα τετραγωνισμένο, κομμένο, ποικίλο χώρο με φωτεινές και σκοτεινές ζώνες, ανισόπεδα σκαλοπάτια, βαθουλώματα και κυρτώματα, με κάποιους τόπους σκληρούς και άλλους διαπερατούς, πορώδεις. Υπάρχουν τόποι του περάσματος (δρόμοι, τρένα, μετρό), υπάρχουν τόποι της προσωρινής στάσης (καφέ κτλ) υπάρχουν οι τόποι που είναι κλειστοί (σπίτι). Υπάρχουν όμως και οι τόποι που αντιτίθενται σε αυτές τις χρήσεις, διαφορετικοί, προκειται για αντι-χώρους. Τα παιδιά τους ξέρουν καλά (η απομακρισμένη γωνιά του σπιτιού, η σοφίτα, η καλή κρυψώνα, το μοναχικό παιχνίδι). Όμως και οι ενήλικες γνωρίζουν τέτοιους τόπους ή περνούν μια ζωή αναζητώντας τους.”

Η ζωή μου έχει εν πολλοίς επιβληθεί και μέσα σε μια τέτοια γνώση κρύβονται πολλαπλές απολήξεις. Και καθώς η ύπαρξη δεν ρυθμίζεται από την φυσιολογία αλλά από την μνήμη και από την πράξη, η σημασία των νέων αναγνώσεων και γραφών είναι πραγματικά τεράστια. Η ανάγκη για τον χώρο που η εξουσία δεν θα εκφράζεται ως αυθεντία είναι πλέον συνολικά κοινωνική. Μάλλον δεν θα καταφέρουμε ποτέ να γίνουμε ολοκληρωμένες υπάρξεις, αν ποτέ γνωρίσουμε αυτόν τον ορισμό της ολοκλήρωσης. Είμαστε γεμάτοι χίμαιρες και αναμνήσεις με την δαμόκλειο σπάθη ενός

οριστικού τέλους πάνω από το κεφάλι μας. Ομως ακριβώς σε αυτή τη γνώση βρίσκεται και η ουσία της διεξόδου, μιας διάστασης του ουσιώδους. Ζούμε και ως μέρος αυτού του τετελεσμένου και ατελεύτητου σημείου κάνουμε πράξεις που είτε στοχεύουν στον εφησυχασμό και την παθητικότητα είτε στοχεύουν στην έξοδο από το τέλμα, την ελευθερία. Πώς γίνεται να προχωρήσουμε λοιπόν; Οποιος μπαίνει σε αυτή την σπηλιά εγκαταλείπει την ηρεμία μιας ρυθμισμένης μορφής, την σιγουριά ενός λόγου που έχει ελευθερωθεί από τις ιδιοτροπίες και κυριαρχεί ως μια απρόσωπη γενικότητα, δεν μπορεί να γίνει κάτι πέρα από τον χρόνο και τον χώρο παρά μόνο όταν διασαλεύει το υπάρχον. Πρέπει να αποφύγουμε την αυταπάτη του άμεσου το οποίο μας πλασάρεται ως οικείο, ενώ δεν είναι παρά το συνηθισμένο. Η ουσία του συνηθισμένου είναι το τρομακτικότερο πράγμα του κόσμου, αυτό που θα έπρεπε να μας συγκλονίζει, η ουσιαστική μοναξιά. Δεν είναι και δεν μπορεί να γίνει η καθησυχαστική μακαριότητα της φυσικής αρμονίας, είναι η αρμονία του επιθανάτιου ρόγχου, της παθητικότητας. Κάπου εκεί όμως αντικρίζουμε αντανάκλασεις όπου η ζωή διατείνεται μια αξία. Είναι στιγμές μιας περιπλάνησης που καθίσταται προορισμός. Είναι στιγμές που ο άνθρωπος αρνείται ορισμούς και το συνηθισμένο και εκκινεί από νέες αφετηρίες, από μια σιωπηλή κίνηση που τον χωρίζει από το είναι και τον ανασυνθέτει σε μια ύπαρξη έτοιμη να παλέψει για τον κόσμο, να τον φτιάξει ξανά.

Αυτό που μένει από το Άουσβιτς

GIORGIO AGAMBEN, Αυτό που μένει από το Άουσβιτς Το αρχείο και ο μάρτυρας, μτφρ.: Παναγιώτης Καλαμαράς, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΞΑΡΧΕΙΑ, 2015, σ. 213

Φιλήμονας Πατσάκης

Επιμέλεια: Γιώργος Σταματόπουλος

Πέρα από τη φρίκη

Ο άνθρωπος προβαίνει ενίοτε σε ακραίες συμπεριφορές, τόσο που φρικιά και ο ίδιος απ' αυτήν την ακρότητα και δεν τολμά να την ονομάσει. Πώς να μιλήσεις για τη φρίκη και πολύ περισσότερο για πέρα από τη φρίκη; Ο νους αδυνατεί να βοηθήσει τη γλώσσα να βρει αυτή τις «κατάλληλες» λέξεις ώστε να περιγράψει, να αποτυπώσει το πέρα από τη φρίκη, εκεί δηλαδή που ο άνθρωπος παύει να θυμίζει τον άνθρωπο, παύει να είναι άνθρωπος.

Αυτό συνέβη στα στρατόπεδα συγκέντρωσης των ναζί, στον τόπο εκείνο όπου χάθηκε και η ελάχιστη αξιοπρέπεια, όπου ταπεινώθηκε το σώμα και η ψυχή, όπου εκμηδενίστηκε οποιοδήποτε ίχνος θα μπορούσε να οδηγήσει στην έννοια άνθρωπος· εκεί όπου ο άνθρωπος έγινε ζωντανός νεκρός.

Ουδείς απ' αυτούς επέζησε για να μεταδώσει την ατιμωτική αυτή «εμπειρία», άρα ό,τι και να πουν όσοι έζησαν δίπλα τους και κατάφεραν να επιζήσουν είναι ελλιπές· δεν αρκεί να «μιλήσει», να «φωνάξει» ο διπλανός τη φρίκη.

Οι όρθιοι νεκροί των στρατοπέδων συγκέντρωσης θα στοιχειώνουν για πάντα το είδος μας, χωρίς να μπορούν να αρθρώσουν έστω μία λέξη, έναν αναστεναγμό για ό,τι βίωσαν προτού εκπνεύσουν. Είναι ένα χαοτικό μυστικό που μπορεί μόνο να μας συγκλονίσει και να αναλογιστούμε έως πού μπορεί να φτάσει η δύναμη της βιοεξουσίας, η απάνθρωπη μορφή της, η αδιαφορία της, μάλλον, για τα όρια της ανθρώπινης κατάστασης.

Και να που σήμερα βλέπουμε με τρόπο την τεράστια δύναμη της βιοεξουσίας να εμφανίζεται στις μεταπολεμικές κοινωνίες με τη μορφή της ασιτίας και της πείνας, των βασανιστηρίων και του ανήθικου ξεριζωμού τεράστιων πληθυσμών.

Μπορεί να μην υπάρχουν επισήμως στρατόπεδα συγκέντρωσης, πολλά όμως απ' αυτά τα ανόσια που διεπράχθησαν εκεί, φαίνονται σε

εξαιρετικές περιστάσεις να ζωντανεύουν. Να τα θάψουμε, αμέσως, μη μας ξεφύγουν. Κινδυνεύει ο άνθρωπος, η ζωή.

Στρατόπεδα συγκέντρωσης

Τελικά έχουν γραφτεί αρκετά για το Αουσβιτς; Αν ναι, τι μας έχουν πει; Ο Τζόρτζιο Αγκάμπεν (Giorgio Agamben) με βάση τη θεωρία του για την κατάσταση εξαίρεσης δεν μπορούσε παρά να έχει ασχοληθεί με το στρατόπεδο. Στο «Homo sacer» τοποθετεί την ίδρυση των στρατοπέδων στη βάση της εξουσιαστικής λογικής που εκχωρεί τα δικαιώματα σε όποιον είναι πολίτης αλλά διατηρεί την απόλυτη δυνατότητα του ορισμού του ποιος είναι πολίτης. Αρα έχει το δικαίωμα να ορίζει τη ζωή που είναι άξια να βιωθεί.

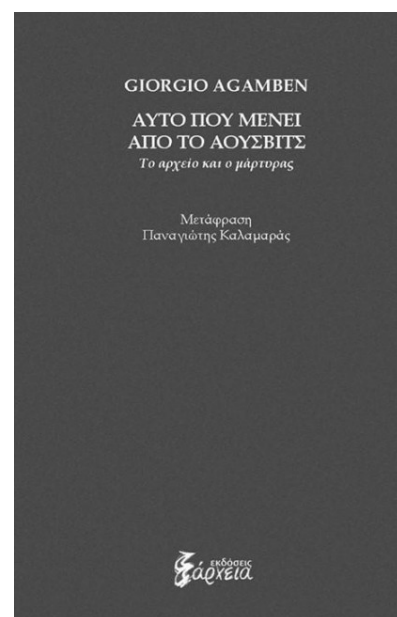
Αυτή την ευρύτατη χρήση του όρου τη βλέπουμε και σήμερα στα πτώματα που ξεβράζονται στη Μεσόγειο, στα κάθε λογής Γκουαντάναμο, στα κλειστά σύνορα μιας Ευρώπης-φρούριο, στην επιβολή κατάστασης εξαίρεσης στη Γαλλία. Σε αυτό το πραγματικά υπέροχο δοκίμιο ο Αγκάμπεν ασχολείται με μια άλλη πτυχή του Αουσβιτς, με τη μαρτυρία.

Από την αρχή θα μας διευκρινίσει ότι η κατανόηση αυτού που συνέβη εμπεριέχει και την επικαιρότητά του. Αρα εδώ έχουμε την έκθεση των δυνάμεων που θέλουν να κάνουν να ακουστεί το ανείπωτο· θα μιλήσει για το «συμβάν χωρίς μάρτυρες». Διότι «εκείνοι που δεν επέζησαν εκείνης της εμπειρίας, δεν έμαθαν ποτέ περί τίνος επρόκειτο, εκείνοι που τη βίωσαν δεν θα την πουν ποτέ, ποτέ εντελώς». Την πλήρη εκμηδένιση, το τετελεσμένο γεγονός δεν το έχει διηγηθεί κανένας. Το Αουσβιτς είναι πάντα εκεί ως μια επιβαλλόμενη σιωπή της ζωής απέναντι σε μια βία χωρίς όρια. Αυτό οδηγεί σε ένα κενό των ειδών του λόγου, που δεν είναι άλλο από τη σιωπή και τη μαρτυρία που δεν μπορεί να δοθεί.

Οι «μουσουλμάνοι»

Μας εξιστορεί τη σιωπή των μουσουλμάνων, που ήταν αυτοί που

μέσα στο στρατόπεδο είχαν εγκαταλείψει σταδιακά κάθε ελπίδα και είχαν εγκαταλειφθεί από όλους. Δεν διέθεταν κανένα εμφανές συνειδησιακό πλαίσιο. Ήταν περιφερόμενα πτώματα, ένας σωρός ετοιμόρροπων φυσικών λειτουργιών. Δεν ήταν ένα όριο μεταξύ ζωής και θανάτου (αυτό άλλωστε το είχε καταστήσει διάφανο το ίδιο το στρατόπεδο) το ερώτημα που έθεσε η παρουσία τους· ήταν η υπαγωγή στο είδος, η διάκριση του τι είναι ανθρώπινο.

GIORGIO AGAMBEN
Αυτό που μένει από
το Αουσβιτς Το
αρχείο και ο
μάρτυρας μτφρ.:
Παναγιώτης
Καλαμαράς ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΕΞΑΡΧΕΙΑ, 2015. σ.
213 |

Εχουμε γνωρίσει λογοτεχνικούς ήρωες που ούρλιαξαν για την αγάπη και τη μοναξιά, που στοχάστηκαν για το όριο του θανάτου, που εξεγέρθηκαν ενάντια σε όλες τις αδικίες, όμως η σιωπή του μουσουλμάνου είναι μια επιβαλλόμενη σιωπή από ένα μηχανισμό καθυπόταξης. Το Αουσβιτς είναι η ριζική αντίκρουση κάθε αρχής υποχρεωτικής επικοινωνίας.

Η ακύρωση της θέασης της γλώσσας ως αρχή της επικοινωνίας. Η βιομηχανία παραγωγής πτωμάτων εξευτέλισε τον θάνατο για να αποδομήσει τη ζωή. Εδώ εμφανίζεται ο «Ούρμπινεκ», ένα μικρό αγόρι στο Αουσβιτς που δεν μπορούσε να μιλήσει και κανείς δεν μπορούσε να του μάθει να το κάνει. Παράλυτο και καχεκτικό, δεν διέθετε όνομα και πέθανε τις πρώτες μέρες του Μάρτη του 1945 μόλις ελευθερώθηκε – δεν έμεινε τίποτα απ’ αυτό. Κατέθεσε μέσα από τον Λεβί. Όλοι αυτοί οι Ούρμπινεκ που δεν είχαν μαρτυρία να τους «σώσει»;

Ο ολικός μάρτυρας, όπως τον αποκαλεί ο Λεβί, θα μείνει για πάντα σιωπηλός άρα; Πώς μπορεί ένα υποκείμενο να λάβει υπόψη του την ίδια του την κατάρρευση; Αυτό το μηδέποτε λεχθέν μας φέρνει σε μια τρομερή ερώτηση: Πώς μπορεί η ελευθερία ενός υποκειμένου να εγγραφεί στους κανόνες μιας γλώσσας; Ακριβώς εκεί βρίσκεται η ανάγκη της εξουσίας να εγκαθιδρύει τη λήθη. Αρα η δυνατότητα του ομιλείν είναι μια μάχη ενάντια στη λήθη, μια μάχη με την εξουσία.

Θα βρούμε στο βιβλίο πολλά ενδιαφέροντα σημεία όπως την ντροπή του επιζήσαντα. Λόγω χώρου, όμως, θα ήθελα να τονίσω τη φράση της βιομηχανίας πτωμάτων που πολιτικοποιεί πλήρως τον χώρο και διαλύει τη σύγχρονη προσπάθεια της εξουσίας να εμφανίσει την ιστορία ως μια περιοχή καθαρά επιστημονικής μελέτης και εν τέλει να την καταστήσει απολιτική.

Είναι η ουσία της ταινίας που έφερε τόση συζήτηση στις μέρες μας «Ο γιος του Σαούλ». Πράγματι, η αναζήτησή του για να θάψει τον υποτιθέμενο γιο του είναι η προσπάθειά του να ανατρέψει αυτήν ακριβώς τη βιομηχανία του θανάτου, να επανακανονικοποιήσει τη ζωή.

Τι παρήγαγε το Αουσβιτς; Στη βάση ποιας λογικής δομήθηκε ως δυνατότητα; Κάθε εξουσία φέρει εντός της πλέον αυτή τη δυνατότητα και σήμερα έχουμε πολλαπλά παραδείγματα δημιουργίας συνθηκών εξαίρεσης εκ νέου. Για να μπορέσει να αποδομηθεί η προσπάθεια επιβολής της λήθης πρέπει να ενδυναμωθεί η κραυγή της απείθειας στην εξουσιαστική δυνατότητα να ορίζεται ως

αυθεντία. Το έργο αυτό του Αγκάμπεν είναι απίστευτα επίκαιρο και έχει να μας δείξει πολλά για το σήμερα.

<https://www.efsyn.gr/arthro/i-tapeinosi-toy-anthropoy>

Πεκλάρι: Ένα παράδειγμα εξισωτισμού και αλληλέγγυας οικονομίας

Βασίλης Νιτσιάκος, *Πεκλάρι: Κοινωνική οικονομία μικρής κλίμακας*, Ισνάφι, Αθήνα 2015, σελ. 110.

Νίκος Κατσιαούνης

Το βιβλίο του Βασίλη Νιτσιάκου *Πεκλάρι: κοινωνική οικονομία μικρής κλίμακας* αποτελεί μια ανθρωπολογική μελέτη μιας περιοχής στην ανθρωπογεωγραφική και πολιτισμική ενότητα των Μαστροχωρίων της Κόνιτσας, μια ενότητα χωριών που βρίσκεται στην κοιλάδα του Σαραντάπορου, παραπόταμου του Αώου. Αλλά θα μπορούσε κάποιος να πει ότι αποτελεί και μια προσπάθεια έρευνας και κατανόησης ενός μοντέλου κοινωνικής λειτουργίας και θέσμησης που, κατά κάποιον τρόπο, παρέκκλινε από τους κυρίαρχους κανόνες που η νεωτερικότητα καθιέρωσε στο κοινωνιστορικό πεδίο.

Το πέρασμα στη νεωτερικότητα, εκτός βέβαια από τις θετικές νοηματοδοτήσεις, δημιούργησε σταδιακά την έκπτωση του Ορθού Λόγου σε εργαλειακή ορθολογικότητα, εγκαθιδρύοντας μια νέα κυριαρχία τόσο πάνω στον άνθρωπο όσο και πάνω στη φύση. Η διχοτομία μεταξύ φύσης και πολιτισμού, περιβάλλοντος και κοινωνίας, εξακολουθεί να είναι κυρίαρχη και στους μετανεωτερικούς αστερισμούς. Από αυτή τη διάκριση δεν κατάφεραν να

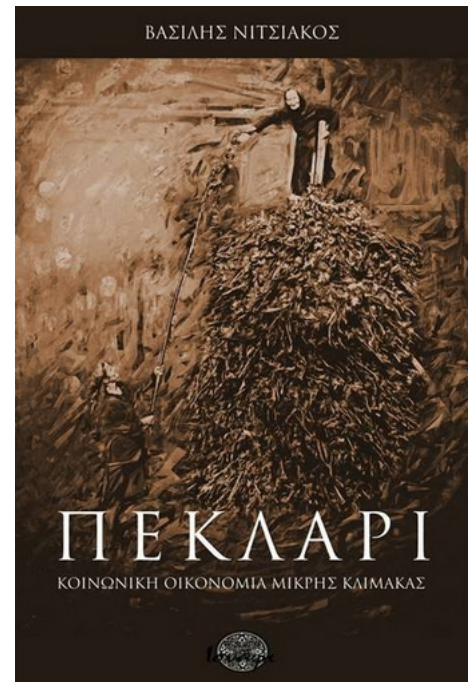
απεγκλωβιστούν ούτε και οι επαναστατικές και χειραφετησιακές θεωρίες, οι οποίες, στην προσπάθεια αποτύπωσης των εννοιολογικών τους εκφράσεων, παρέμειναν σε αρκετές περιπτώσεις δέσμιες του κυρίαρχου φαντασιακού που προσπάθησαν να αποδομήσουν. Ο Νιτσιάκος εντοπίζει αυτή την προβληματική και επισημαίνει ότι η αντικειμενοποίηση του περιβάλλοντος, δηλαδή ο διαχωρισμός του από την κοινωνία στη βάση ενός θετικιστικού πρίσματος οπτικής, αποτελεί μια βασική παρέκκλιση της νεωτερικότητας με αρνητικά αποτελέσματα.

Το Πεκλάρι αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας κοινότητας της Πίνδου που η οικονομία του βασίζεται σε έναν συνδυασμό γεωργίας και κτηνοτροφίας, αλλά και σε άλλες δραστηριότητες, όπως η υλοτομία και η τροφουσυλλογή, αναπτύσσοντας παράλληλα μια τεχνική ειδίκευση που εξυπηρετούσε τις ανάγκες της κοινότητας. Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της κοινότητας, το οποίο επισημαίνεται και από τον συγγραφέα, είναι η σχέση της με τον χώρο και το περιβάλλον. Το περιβάλλον δεν αποτελεί ένα εμπορευματοποιημένο και προς εκμετάλλευση πεδίο αλλά αντίθετα αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της κοινότητας. «Ο φυσικός χώρος μετατρέπεται σε ανθρωπογενές τοπίο, αποτυπώνοντας τη διαχρονική παρουσία της ανθρώπινης δραστηριότητας γενικά αλλά και ειδικότερα στοιχεία της οικονομίας, των κοινωνικών δομών και της πολιτισμικής έκφρασης», αναφέρει ο συγγραφέας. Και αυτή η σχέση καθορίζεται και επαναξιολογείται ανάλογα με τις ιστορικές συνθήκες και συγκυρίες.

Σε αυτό που ο συγγραφέας ονομάζει «ανθρωπογενή οικοδυναμική», δηλαδή την προσαρμοστικότητα της τοπικής κοινωνίας στα δεδομένα του περιβάλλοντος ώστε να υπάρχει μια αρμονική συνύπαρξη, τα όρια του χωριού με το φυσικό περιβάλλον δεν είναι διαχωρισμένα. Υπάρχει μια αλληλοδιείσδυση των ορίων ανάμεσα στο δάσος –αξίζει να σημειωθεί ότι στο παρόν βιβλίο επιχειρείται ένας πολύ ενδιαφέρων εννοιολογικός επαναπροσδιορισμός του όρου δάσος–, τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις και τους βοσκότοπους, τα οποία συνδέονται με ένα

είδος πολύ-λειτουργικότητας ανάλογα με τις ανάγκες και τις δυναμικές που προκύπτουν ή απαιτούνται.

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό της κοινότητας που συζητάμε είναι η ασάφεια αναφορικά με την ιδιοκτησία. Με εξαίρεση τα σπίτια και τα κηπάρια, υπάρχει μια έλλειψη ενδιαφέροντος εκ μέρους των χωριανών για τις ιδιοκτησίες τους. Αυτή η κατάσταση στο πλαίσιο των σχέσεων παραγωγής μπορεί να γίνει κατανοητή στα ιστορικά καθορισμένα πλαίσια, σε συλλογικές νοοτροπίες συνυφασμένες με την κοινωνία της αυτάρκειας, όπως αυτή κατέστη δυνατή στη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και συνέχισε να λειτουργεί υπό περιπτώσεις μέχρι τα μέσα περίπου του προηγούμενου αιώνα. Αλλά αυτό που βλέπουμε στο Πεκλάρι είναι ότι οι τρόποι παραγωγής καθορίζονται από τις αξίες χρήσης κι όχι από την ιδιοκτησία και οι φυσικοί πόροι έχουν το χαρακτηριστικό των κοινών αγαθών με σκοπό την εξυπηρέτηση των αναγκών της κοινότητας. Έτσι, μπορούμε να μιλάμε για ένα είδος κοινωνικού εξισωτισμού, «καθώς η χρήση των φυσικών πόρων υπακούει σε ένα σύστημα ανοικτό και ελαστικό, που δεν καθορίζεται από την κυριότητα της γης αλλά από τη νομή της και που βασίζεται στην ισότιμη πρόσβαση όλων στους κοινοτικούς πόρους, σύμφωνα με τις ανάγκες του καθένα. Αποτέλεσμα μια ισοκατανομή στους οικειοποιούμενους πόρους με την αρχή της νομής και βάση την επιβίωση και αναπαραγωγή τόσο της εστιακής ομάδας όσο και της κοινότητας», όπως παρατηρεί ο συγγραφέας. Υπάρχει μια απουσία της εμπορευματοποίησης των σχέσεων παραγωγής που, σε συνδυασμό και με τα παραπάνω, δημιούργησαν ένα σύστημα κοινωνικής οικονομίας που άντεξε στον χρόνο και ικανοποιούσε τις ανάγκες της κοινότητας και των ανθρώπων της.

Σε αυτή την ανθρωπολογική και εθνογραφική μελέτη του Βασίλη

Νιτσιάκου για το Πεκλάρι αναδεικνύονται ζητήματα που αφορούν ευρύτερα θεωρητικά αλλά και πραξολογικά ερωτήματα του κοινωνικού πεδίου. Μέσα από την έρευνα των ορεινών τοπικών κοινοτήτων, αναδεικνύονται ζητήματα όπως η συγκρότηση και η ανασυγκρότηση του χώρου και του χρόνου στη βάση μιας πιο βιώσιμης συνύπαρξης της κοινότητας, ζητήματα που έχουν να κάνουν με τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε το περιβάλλον, όχι στη βάση της ολοκληρωτικής εκμετάλλευσης αλλά σε αυτή της «βιώσιμης αειφορίας», δηλαδή της λελογισμένης χρήσης με σκοπό την επιβίωση της κοινότητας και του περιβάλλοντος, αλλά και ζητήματα που έχουν να κάνουν με μια διαφορετική θέσμιση της κοινωνικής ζωής και της παράστασης που έχουν τα άτομα και οι κοινότητες για τον εαυτό τους.

Βρισκόμαστε σε μια περίοδο που η πολιτική και σημασιολογική κρίση έχει οδηγήσει σε τεράστια αδιέξοδα τις κοινωνίες. Και για αυτό τον λόγο βλέπουμε τα τελευταία χρόνια να επιχειρούνται προσπάθειες μιας διαφορετικού τύπου οργάνωσης της κοινωνικής ζωής, παρόλο που ακόμη βρισκόμαστε στην αρχή. Η τοποθέτηση της οικονομίας στο κέντρο του νοηματικού περιεχομένου των κοινωνικών σχέσεων αποδεικνύεται πλέον καταστροφική. Ο Νιτσιάκος με αυτό το βιβλίο δεν προσπαθεί να παρουσιάσει έναν παλαιό Κήπο της Εδέμ. Εξάλλου επισημαίνει ότι δεν μιλάμε για ιδανικές καταστάσεις αλλά για φαινόμενα προσαρμογής κι στρατηγικές επιβίωσης και αναπαραγωγής σε ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες. Ούτε φυσικά προτείνει μια επιστροφή στις ρίζες και στις εθνοκεντρικές αφηγήσεις της παράδοσης. Αντίθετα, κατά τη γνώμη μου, αυτό που δείχνει μέσα από την μελέτη των ορεινών κοινοτήτων είναι ότι όταν υπάρχει βούληση και επιθυμία, τα άτομα και οι κοινωνίες μπορούν να λειτουργήσουν σε μια διαφορετική βάση. Ότι η αλληλεγγύη και ο εξισωτισμός δεν αποτελούν αφηρημένες διακηρύξεις αλλά μπορούν να βρουν εφαρμογή στο κοινωνικοιστορικό πεδίο, ότι μια διαφορετικού τύπου οικονομία που βάζει στο επίκεντρο τον άνθρωπο και τις ουσιαστικές του ανάγκες μπορεί να πραγματοποιηθεί, ακόμη και μέσα σε συνθήκες ακραίας βαρβαρότητας.

Ο Νιτσιάκος, μέσα από την παρουσίαση των κοινοτήτων του Πεκλαρίου, βάζει τα δικά του ερωτήματα αναφορικά με μια τάση της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας που ενισχύει την άποψη περί κοινωνικής και πολιτισμικής κατασκευής του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά, πέρα από το πλούσιο επιστημονικό του ενδιαφέρον, βιβλία σαν και αυτό, ειδικά στη σημερινή συγκυρία, μπορούν να λειτουργήσουν ως σπέρμα γονιμοποιό για όσους αναζητούν μια άλλου τύπου κοινωνική θέσμιση και να συμβάλλουν στον διάλογο που έχει ανοίξει για το κατά πόσον οι κοινωνίες και τα άτομα είναι σήμερα ικανά να ξεπεράσουν τον εαυτό τους και να τολμήσουν ουσιαστικές ρήξεις με στόχο μια πιο ελεύθερη ρύθμιση των κοινωνικών σχέσεων και μια άλλου τύπου κοινωνία.

Στον αστερισμό της «προόδου»

Παναγιώτης Κονδύλης, Συντηρητισμός: Ιστορικό περιεχόμενο και παρακμή, μτφρ. Λ. Αναγνώστου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σ. 644

Γιώργος Μερτίκας

Είμαι αριστερός επειδή είμαι συντηρητικός. Επειδή τα θύματα της προόδου ξεπερνούν κατά πολύ τα όποια οφέλη αποκομίζει η εκάστοτε κυρίαρχη μειοψηφία, που για λόγους ιδεολογικούς τοποθετεί τον εαυτό της στη θέση της ανθρωπότητας. Επειδή η «απελευθέρωση των παραγωγικών δυνάμεων» σημαίνει το ξερίζωμα εκατομμυρίων ανθρώπων, που παραδίδονται βορά στην πρόοδο, όπως μας δείχνουν για μία ακόμα φορά τα προσφυγικά κύματα.

Η κορύφωση της προόδου, ο διαφωτισμός που υποτίθεται ότι είναι το πέρασμα του ανθρώπου στην ωριμότητα, μια και στηρίζεται πλέον στον δικό του Λόγο, ξεσκεπάστηκε από την κριτική του πολιτισμού ως μία ακόμα αξίωση κυριαρχίας: κυριαρχίας πάνω στη φύση, που στις ανθρώπινες υποθέσεις αντιστοιχεί με την

κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο.

Θα άξιζε πράγματι τον κόπο, μια και είναι ένα ζουμερό θέμα, να εντοπίσει κανείς τις αλληλεπικαλύψεις, τις οφειλές και τα δάνεια της ριζοσπαστικής και της συντηρητικής κριτικής του πολιτισμού. Ωστόσο, όταν περνάμε από τη σφαίρα της πολιτισμικής κριτικής στη σφαίρα του πολιτικού και αναζητάμε τον κοινωνικό φορέα των ιδεών, τα πράγματα αλλάζουν. Γιατί η σκέτη πολιτισμική κριτική μπορεί κάλλιστα να εκτυλίσσεται σε κάποιον χρυσελεφάντινο πύργο περιθωριακών διανοουμένων ή να αφορά κάποιους ευπατρίδες. Το πολιτικό, όμως, προϋποθέτει στράτευση σ' ένα πρόταγμα και άρα αξιώσεις κυριαρχίας κάποιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας. Γι' αυτό, ακόμη και η βούληση για την απελευθέρωση από την κυριαρχία της νεοτερικής προόδου απαιτεί την πρόταξη αξιώσεων κυριαρχίας (από κάποια κοινωνική συνομάδωση).

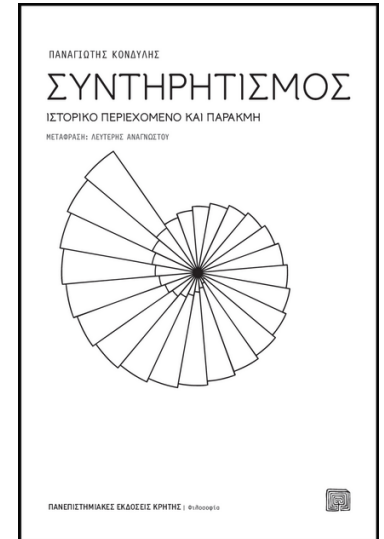
Μ' αυτή την αντινομία, βρισκόμαστε ήδη στον πυρήνα όσων χρειάζεται να ξεκαθαρίσουμε γύρω από την ιδεολογία του συντηρητισμού, μα και όσων αντιφάσεων μαστίζουν τις προμηθεϊκές απόπειρες υπέρβασης της νεοτερικότητας. Κι εάν κάποια μελέτη προσφέρεται να δώσει μεστές απαντήσεις γύρω απ' αυτές τις απορίες είναι αναμφίβολα *Ο συντηρητισμός* του Παναγιώτη Κονδύλη. Το σπουδαίο αυτό σύγγραμμα, που κυκλοφόρησε πρόσφατα στην ελληνική γλώσσα, είναι τομή στην πολιτική θεωρία, κι όχι μόνον για τον καθ' ημάς επαρχιωτισμό μα σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Με τη δημοσίευσή του άλλαξε ριζικά η αντίληψη για την ιδεολογία του συντηρητισμού και συνάμα έδωσε μια νέα προοπτική σε θεμελιώδη ζητήματα της κριτικής θεωρίας. Στο εύλογο ερώτημα πώς ο συγγραφέας του *Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού* και της *Παρακμής του αστικού πολιτισμού* καταπιάνεται με τον *Συντηρητισμό*, ένα θέμα που εκ πρώτης όψεως πόρρω απέχει από τα υπόλοιπα, η απάντηση είναι ότι με αυτό το σύγγραμμα ο Κονδύλης θεμελιώνει όσα κατά κάποιον τρόπο προϋποτίθενται στα δύο προαναφερθέντα βιβλία του.

Ο Κονδύλης δεν περιορίζεται σε μια ιστορία των ιδεών. Για να

κατασκευάσει τον συντηρητικό ιδεότυπο ανατρέχει στην ευρωπαϊκή ιστορική και κοινωνική εξέλιξη από τον πρώιμο μεσαίωνα ίσαμε τους νεότερους χρόνους. Εξετάζει τον συντηρητισμό σε συνάρτηση με τους εκάστοτε κοινωνικούς φορείς του, αλλά και τις μεταβολές στη σφαίρα της θεωρητικής τους συγκρότησης, ανάλογα με την ιστορική περίοδο και τις ανάγκες της πολεμικής κατά των αντιπάλων. Ταυτόχρονα, ανοίγει τον ορίζοντα για να κατανοήσουμε σε ποιον απαντούσαν και με ποιον αναμετρήθηκαν οι θεωρίες του νεότερου φυσικού δικαίου, τόσο στη φιλελεύθερη όσο και στη δημοκρατική εκδοχή τους. Ο πολιτικός ρομαντισμός, ο εθνικισμός, η «συντηρητική επανάσταση» κι ο ναζισμός επανεξετάζονται με βάση τα ιστορικά εδραιωμένα στοιχεία που κομίζει ο Κονδύλης. Στην πορεία της ανάλυσής του είτε αναιρούνται κάποιες τρέχουσες προκαταλήψεις (όπως για τον ρομαντισμό και την επίθεση που έχει δεχτεί από τον Καρλ Σμιτ), είτε επιβεβαιώνονται μαρξιστικές αναλύσεις (για τον ναζισμό ως κρατικό καπιταλισμό).

Σε αντίθεση με τη δεσπόζουσα αντίληψη ότι ο συντηρητισμός είναι προϊόν των νέων χρόνων κι εμφανίζεται ως ιδεολογικό-πολιτικό ρεύμα στην πολεμική κατά του διαφωτισμού και της γαλλικής επανάστασης, ο Κονδύλης θεμελιώνει την έποψη ότι ο συντηρητισμός είναι ήδη τον 16^ο και 17^ο αιώνα μια συνεκτική ιδεολογία που έρχεται σε σύγκρουση με το νεότευκτο απολυταρχικό κράτος. Για την ακρίβεια είναι η ιδεολογία της μεσαιωνικής κοινωνίας-κράτους, της *societas civilis*, δηλαδή των νομοκατεστημένων τάξεων, των αριστοκρατών-αρχηγών οίκων και των συντεχνιών.

Προκειμένου να ρίξουμε μια σύντομη ματιά στον *Συντηρητισμό* του Κονδύλη θα αναφερθούμε εδώ σε δύο βασικά θέματα της συντηρητικής ιδεολογίας, και μάλιστα σε αντιδιαστολή με την ιδεολογία του νεοτετικού απολυταρχικού κράτους και της γαλλικής επανάστασης. Για τον κλασικό συντηρητισμό, λοιπόν, της *societas civilis* η κοινωνία αναπτύσσεται **οργανικά**, σύμφωνα με την αριστοτελική-σχολαστική παράδοση. Σ' αυτή τη συνάφεια ο καθένας έχει τη θέση του μέσα στις παραδοσιακές ιεραρχίες και δεν νοείται ξέχωρα ως άτομο. Εφόσον η κοινωνία είναι ένας φυσικός οργανισμός ακολουθεί τους νόμους της φύσης, που δεν είναι ανθρώπινοι αλλά απορρέουν από τη θεϊκή παντοδυναμία. Αυτό σημαίνει ότι οι ανισότητες και οι ιεραρχίες είναι αποτέλεσμα της φυσικής ανάπτυξης της κοινωνίας. Έτσι εκλογικεύεται η κυριαρχία των αρχηγών των (φεουδαλικών) οίκων και τα προνόμια τα οποία απολαμβάνουν, μα και στη συνέχεια κάθε λογής ανισότητα. Στον αντίποδα αυτής της θεώρησης βρίσκεται η επαναστατική αντίληψη του νεότερου φυσικού δικαίου για τη **μηχανιστική** κατασκευή μιας κοινωνίας. Εδώ η ανθρώπινη βούληση αντικαθιστά την θεϊκή παντοδυναμία και τους νόμους του θεού. Ο προμηθεϊκός άνθρωπος με τον Λόγο του κατασκευάζει ως κυρίαρχος την κοινωνία, παράγοντας όσους νόμους την κυβερνούν.

Αυτό μας φέρνει στο δεύτερο βασικό στοιχείο του συντηρητισμού, στη σχέση ηθικής και δικαίου. Στη συντηρητική ιδεολογία **ηθική και δίκαιο συμπίπτουν**. Ο κάθε νόμος πρέπει να είναι δίκαιος, δηλαδή ηθικός, μια και εκπορεύεται από το θεϊκό νόμο ή τη φύση. Ο διαχωρισμός της ατομικής ηθικής από τον νόμο του κράτους δεν υφίσταται, και κατά συνέπεια δεν υπάρχει διαχωρισμός δημόσιου και ιδιωτικού, κράτους και κοινωνίας. Μ' άλλα λόγια, δεν υπάρχει κάποια ανώτερη (κρατική) αρχή που να θεσπίζει γενικούς νόμους ανεξάρτητους από την ατομική ηθική ή πίστη. Το δίκαιο εμπεριέχει όλα τα ιδιωτικά-κεκτημένα δικαιώματα, τα οποία είναι απαραβίαστα αφού δεν υπάρχει

ανώτερο δημόσιο δικαίωμα. Στο πλαίσιο αυτό ο βασιλιάς δεν είναι νομοθέτης αλλά ένας ακόμη φεουδάρχης, ο οποίος έχει εκτελεστικές και δικαστικές αρμοδιότητες, δηλαδή ερμηνεύει το θεϊκό δίκαιο. Από εδώ απορρέει το περίφημο δικαίωμα αντίστασης κατά του τυράννου. Τύραννος είναι ο βασιλιάς που ξεφεύγει από τις δικαστικές αρμοδιότητές του και γίνεται απόλυτος κυρίαρχος, δηλαδή κατασκευαστής δικαίου-νομοθέτης, παραβιάζοντας τα κεκτημένα δικαιώματα.

Όλως αντιθέτως, με τη μετάβαση στην απολυταρχία ο βασιλιάς γίνεται κυρίαρχος νομοθέτης. Το δίκαιο και οι νόμοι που θεσπίζονται δεν αφορούν μεμονωμένες περιπτώσεις ιδιωτών αλλά είναι γενικός κανόνας που ισχύει για όλους. Η βούληση του κυρίαρχου που θεσπίζει νόμους δεν αναφέρεται στους αρχηγούς των οίκων ή σε ιεραρχικά δομημένες τάξεις και συντεχνίες αλλά στα μεμονωμένα άτομα. Με τον τρόπο αυτό καταλύεται η μεσαιωνική πυραμίδα, κι ο απολυταρχικός ηγεμόνας απευθύνει άμεσα τις εντολές-νόμους του σε όλα τα άτομα, κι όχι σε κάθε τάξη ξεχωριστά ή στους αρχηγούς των οίκων. Αυτή είναι η (νομική) ισότητα απέναντι στο κράτος, που ασφαλώς συμπορεύεται με την ανισότητα στην κοινωνία.

Από τη στιγμή που το κράτος ανάγεται σε ανώτερο σκοπό, σε σχέση με τα επιμέρους δικαιώματα, αποδεσμεύεται από την κοινωνία, και το δημόσιο διαχωρίζεται από το ιδιωτικό, η πολιτική από την ηθική και τη θρησκεία. Στο πέρασμα των αιώνων, ό,τι καταλογίστηκε από τον συντηρητισμό ως σατανικό στον Μακιαβέλλι, είναι η στήριξη της κυρίαρχης κρατικής λογικής, της πρόταξης του κρατικού σκοπού και άρα της διάλυσης της ταυτότητας ηθικής και δικαίου. Τώρα, εάν στη θέση του απολυταρχικού ηγεμόνα βάλουμε τον κυρίαρχο λαό (πράγμα που έκανε ο Ρουσσώ) έχουμε τη δημοκρατική θεωρία της γενικής βούλησης και τη συντηρητική δαιμονοποίηση της επανάστασης. Να υπενθυμίσω από την πλευρά μου, ότι η άμεση σχέση απολυταρχίας κι επανάστασης επισημάνθηκε αρκετά ενωρίς από συντηρητικούς στοχαστές: ήταν ο Τοκβίλ ο οποίος υποστήριξε ότι η γαλλική επανάσταση βρήκε έτοιμο από την απολυταρχία εκείνον τον

συγκεντρωτικό διοικητικό μηχανισμό που στη συνέχεια χρησιμοποίησε εναντίον του παλαιού καθεστώτος, μα και για την εδραίωση της δικής της κυρίαρχης εξουσίας.

Η κριτική επίθεση του συντηρητισμού στο νεότερο κυρίαρχο κράτος δεν περιορίστηκε στον «αντίχριστο» Μακιαβέλλι και στο συνάφι του. Η επικριτική ανάλυση της γραφειοκρατίας, της σχέσης πόλης-υπαίθρου, των πολυτελών αναγκών της πόλης και της λιτής-αυτάρκους αγροτικής ζωής είναι μερικά κοινά μοτίβα με τον επαναστατικό ρομαντισμό. Σ' εκείνο όμως που συνέπεσε με τη μαρξική κριτική είναι το ζήτημα της δυαρχίας δημόσιου και ιδιωτικού, της κυριαρχίας των οικονομικών σχέσεων στην κοινωνία καθώς αυτονομείται από το κράτος. Ο ενιαίος άνθρωπος, η υπέρβαση του διαχωρισμού υποκειμένου και αντικειμένου είναι ο κοινός τόπος όπου συναντάται το επαναστατικό κίνημα με τον συντηρητισμό.

Ωστόσο ο κοινός αυτός τόπος γίνεται πεδίο μάχης όταν περνάμε από τη θεωρία στην πράξη. Για να το δώσουμε ανάγλυφα αυτό χρειάζεται ν' αναφερθούμε στο δικτατορικό καθεστώς. Ο νεότερος συντηρητικός ακτιβισμός είχε σαν στόχο να διαφυλάξει την προνομιακή σχέση των αριστοκρατών με το νεοπαγές κράτος, σε συμμαχία με την ανερχόμενη αστική τάξη ενάντια στα επαναστατικά-δημοκρατικά κινήματα. Σ' αυτή τη συνάφεια, η κυρίαρχη εξουσία του νεότερου κράτους χρησιμοποιείται για να καταστείλει την κοινωνική δημοκρατία. Βασική πολιτειακή μορφή γι' αυτόν τον στόχο είναι η δικτατορία. Η διάκριση μεταξύ επιτροπικής δικτατορίας (κι όχι επιτετραμμένης κατά τη μετάφραση) ή δικτατορίας των κομισάριων και κυρίαρχης δικτατορίας μάς παρέχει το έδαφος για να κατανοήσουμε τη διαφορά των συντηρητικών και των επαναστατικών καθεστώτων στην εποχή των κυρίαρχων κρατών.

Η επιτροπική δικτατορία ή δικτατορία των κομισάριων επικαλείται την κατάσταση έκτακτης ανάγκης με στόχο τη διαφύλαξη της οργανικής κοινωνικής συνοχής. Οι έκτακτες εξουσίες του δικτάτορα αποβλέπουν στην καταστολή των κοινωνικών ανατροπών και στην παλινόρθωση του προηγούμενου

νόμιμοι καθεστώτες μέσω της κυρίαρχης κρατικής εξουσίας. Η κυρίαρχη δικτατορία, από την άλλη πλευρά, αποσκοπεί στην δημιουργία μιας νέας πολιτειακής τάξης, είναι μια κατάσταση εξαίρεσης η οποία συντάσσει ένα νέο κοινωνικό καθεστώς. Αυτό είναι, για παράδειγμα, το πρόταγμα του μαρξικού *Εμφυλίου πολέμου στη Γαλλία*, καθώς και της πολυσυζητημένης δικτατορίας του προλεταριάτου.

Ο Κονδύλης θα καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο συντηρητισμός ως συνεκτική ιδεολογία συγκεκριμένων κοινωνικών φορέων σήμερα δεν υφίσταται. Από τα σπαράγματά του ασφαλώς τρέφονται ποικίλα σύγχρονα ρεύματα. Το ίδιο όμως ισχύει και για τον φιλελευθερισμό ή τον σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό ως ιδεολογίες συγκεκριμένων τάξεων που σήμερα ναί μεν επανερμηνεύονται και κυκλοφορούν ως αξίες, αλλά στην ιστορική και κοινωνική τους εκδοχή αναφέρονται σε διαφορετικά κοινωνικά υποκείμενα, με διαφορετικό περιεχόμενο.

Σε κάθε περίπτωση το σύγγραμμα αυτό του Παναγιώτη Κονδύλη μόνο θαυμασμό μπορεί να προκαλέσει στον μελετητή του, τόσο για τον πλούτο της γνώσης που κομίζει όσο και για τις διεξόδους που δίνει στον στοχασμό για μείζονα θέματα. Είναι πράγματι σπάνιο να συναντάς ένα σύγγραμμα στο οποίο το πνεύμα ελέγχει τόσο αχανές υλικό και του δίνει μορφή και περιεχόμενο. Ο σπουδαιότερος νεοέλληνας φιλόσοφος, με την ακάματη εργασία του άφησε σίγουρα ένα ανεκτίμητο πνευματικό οικοδόμημα για φίλους και αντιπάλους. Για την κυβερνώσα μα και για την αιρετική αριστερά θα ήταν πράγματι ένα φωτεινό ξέφωτο στην πορεία της, εάν έριχνε έστω και μια κλεφτή ματιά στις λαμπρές συλλήψεις του.

https://avgi-anagnoseis.blogspot.gr/2015/11/blog-post_43.html

---

Ζακ Ρανσιέρ: Ο Αδαής Δάσκαλος

Ορέστης Τάτσης*

Επιμέλεια: Γιώργος Σταματόπουλος

Νοημοσύνη

Ο Αριστοτέλης απεφάνθη ότι όλοι οι άνθρωποι εκ φύσεως επιθυμούν τη γνώση (πάντες άνθρωποι του ειδέναι ορέγονται φύσει). Ωραίο συμπέρασμα και δεν μπορεί να ερευνηθεί ως αξιωματικό ή εγωιστικό ή αυθαίρετο. Αυτό που προκύπτει ως ερώτημα είναι τι γίνεται μετά την υποτιθέμενη εκπλήρωση αυτής της επιθυμίας, εάν υπάρχει δυνατότητα να φτάσει ο οποιοσδήποτε στη γνώση – εννοείται και εκείνος που αρκείται στην απλή εκπλήρωση των ζωτικών αναγκών· ο βοσκός, ο βιομηχανικός εργάτης, ο σαγματοποιός, ο περιπτεράς κ.ο.κ.

Στον τομέα του ο καθείς μυείται στη γνώση, εκών άκων σχεδόν, διαφορετικά δεν θα καταφέρει να επιβιώσει. Τη γνώση τούτη την αποκτά από μόνος του, χωρίς κάποια διαμεσολάβηση, χωρίς θητεία ή μαθητεία σε ακαδημαϊκές σχολές ή σε εμπειρικούς δασκάλους.

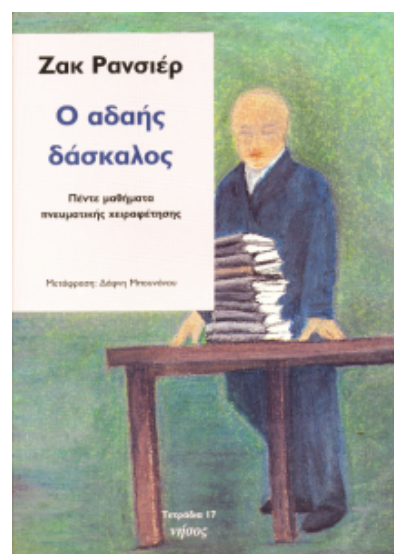
Ο ελεύθερος άνθρωπος ανασαίνοντας και περπατώντας, ακούγοντας και βλέποντας χαράσσει τον δρόμο του για τη γνώση και αυτήν ακόμη την αυτογνωσία, δίχως να είναι υποχρεωμένος να δίνει λογαριασμό σε κανέναν. Ρωτάει όταν δεν καταλαβαίνει, ερευνά, μένοντας πιστός στη δική του πνευματική αξιοπρέπεια, ακόμη και όταν επιδίδεται σε τυχερά παίγνια...

Η γνώση μπορεί να είναι δύναμη, αλλά αυτό αφορά τον ορθολογικό πολιτισμό και τις δυτικές δημοκρατίες περισσότερο και όχι την ισοκοινωνικότητα και την άρνηση οποιασδήποτε διάκρισης (υλικής ή πνευματικής). Η λαϊκή σοφία υπερτερεί ενίοτε της επιστημονικής γνώσης· δεν μπορεί να μιλήσει για τα ταξίδια στο διάστημα ή για την ταχύτητα του φωτός, ταξιδεύει εντούτοις στον χρόνο και φωτίζει πολλές ασθένειες και καθημερινές στραβωμάρες.

Ο δείκτης νοημοσύνης είναι μια εφεύρεση περισσότερο παρά μια διαβάθμιση του εγκεφάλου. Σε μια ελεύθερη κοινωνία σημασία έχει η εκδίπλωση των ικανοτήτων που προκύπτουν από την αντιμετώπιση των προβλημάτων για την επιβίωση. Αυτό φαίνεται η αρχή των πάντων. Στην πορεία, όμως, τα πάντα αναζητούν κάποια αρχή ώστε ο φτωχός εγκέφαλος να αντεπεξέλθει στη φύση και τον κόσμο (μας). Κι εδώ αρχίζει ο λόγος...

“...κανένα κόμμα, καμία κυβέρνηση, κανένας στρατός, κανένα σχολείο και κανένας θεσμός δεν πρόκειται ποτέ να χειραφετήσει ούτε ένα άτομο.”

Ζακ Ρανσιέρ

Ο αδαής δάσκαλος –
Πέντε μαθήματα
πνευματικής
χειραφέτησης Μτφρ.:
Δάφνη Μπουνάνου 1η
έκδ. Αθήνα. Νήσος,
2008. σ. 126.

Το βιβλίο του Ζακ Ρανσιέρ, γραμμένο το 1987, κυκλοφόρησε στα ελληνικά το 2008 και ανατυπώθηκε το φθινόπωρο του 2015. Η

ιστορία του, όμως, ξεκινάει πολύ παλιότερα. Ο Γάλλος στοχαστής και φιλόσοφος στο βιβλίο του μάς παραθέτει την ιστορία του Ζοζέφ Ζακοτό, που ανακάλυψε μια αντισυμβατική μέθοδο διδασκαλίας όταν βρέθηκε εξόριστος στις Κάτω Χώρες, συγκεκριμένα στη Λ(ε)ουβέν του σημερινού Βελγίου, το 1818. Ο Ζακοτό, μη γνωρίζοντας φλαμανδικά, κατάφερε ως Γάλλος να τους διδάξει τη μητρική του γλώσσα, την οποία αγνοούσαν πλήρως, ενώ εκείνος αγνοούσε τη δική τους. Όταν διαπίστωσε τη δύναμη της μεθόδου, που από ανάγκη ανακάλυψε, δίδαξε με επιτυχία πιάνο και ζωγραφική, χωρίς φυσικά να είναι μουσικός ή ζωγράφος.

Αυτό τον οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η γνώση και κατ' επέκταση η εξηγητική διαδικασία δεν είναι απαραίτητη για την παραγωγή γνώσης. Όλοι οι άνθρωποι είναι εξίσου νοήμονες και μπορούν να διδαχθούν από έναν αδαή που απλώς διαπιστώνει ή αναγνωρίζει την άγνοια. Με άλλα λόγια (αναγνωρίζοντας την πρακτικότητα του επιχειρήματος): δεν χρειάζεται να είμαι ηλεκτρολόγος για να αναγνωρίσω την άγνοια ενός ηλεκτρολόγου να επιδιορθώσει μια πρίζα.

Σίγουρα η μέθοδος του Ζακοτό, που υπερασπίζεται ο Ρανσιέρ, δεν θα μπορούσε να «σπουδάσει» οικονομολόγους ή πυρηνικούς φυσικούς, αλλά δεν υπήρξε αυτός ο στόχος και των δύο. Αυτό που απασχολεί τον Ρανσιέρ αλλά και τον Ζακοτό είναι η χειραφέτηση: «Να μπορεί κάθε άνθρωπος να αντιληφθεί το μεγαλείο του ανθρώπου, να εκτιμήσει τις πνευματικές του ικανότητες και ν' αποφασίσει πώς θα τις αξιοποιήσει». Δεν μιλάμε για απελευθέρωση, αλλά για χειραφέτηση.

Πρέπει να επισημάνουμε ως διαφορά ανάμεσα στις δύο έννοιες ότι η χειραφέτηση μπορεί να συσχετιστεί με την ατομική συνείδηση και τον αυτοπροσδιορισμό, ενώ η απελευθέρωση με την κοινωνική και ολική έννοια της ελευθερίας, ως μια συλλογική και συγχρόνως ατομική διεκδίκηση. Με άλλα λόγια, σε μια καπιταλιστική κοινωνία μπορώ να είμαι χειραφετημένος αλλά όχι ελεύθερος, πιθανόν.

Ο Ρανσιέρ, λοιπόν, γνωρίζει καλά ότι το κράτος και οι θεσμοί

εκπαιδεύουν αλλά δεν χειραφετούν. Ανοίγουν, δηλαδή, δρόμους, άρα δίνουν κατευθύνσεις, αλλά δεν δίνουν εργαλεία για να ανοίξει το υποκείμενο άλλους δικούς του δρόμους. Δηλαδή, δεν του δίνουν την προοπτική να παραμείνει υποκείμενο, και άρα ελεύθερο, σε αντίθεση με την αντικειμενικοποίηση που προκαλεί η εκπαίδευση, ή αλλιώς υποδούλωση.

Με απλά λόγια, η εκπαίδευση οδηγεί στη δημιουργία στρατιωτών, αμίλητων, ακούνητων, πειθήνιων. Στόχος του συγγραφέα είναι να αποδείξει αλλά και να παροτρύνει τους αναγνώστες να πιστέψουν πως η διαδικασία της γνώσης μπορεί να επιτευχθεί με τη βοήθεια του αδαούς που προσδοκά τη γνώση, γιατί η βασική αρχή της καθολικής διδασκαλίας που αναλύει είναι ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν την ίδια νοημοσύνη.

Ο δάσκαλος είναι απαραίτητος μόνο για να επισημαίνει την άγνοια κι όχι για να επιβεβαιώνει τη δική του γνώση κι επομένως τη δική του ανωτερότητα έναντι του μαθητή. Όπως σωστά επισημαίνει, δεν μπορεί να υπάρξει κανένας θεσμός που θα επενδύσει στον τάφο του, αντιθέτως μπορούν οι άνθρωποι να επενδύσουν στην ελευθερία τους, ξεκινώντας από τη χειραφέτησή τους.

Ελληνική βιβλιογραφία:

1. Ο αδαής δάσκαλος – Πέντε μαθήματα πνευματικής χειραφέτησης, μτφρ. Δάφνη Μπουνάνου, Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα 2008. 2. Μερισμός του αισθητού. Αισθητική και πολιτική, μτφρ. Θεόδωρος Παραδέλης, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα 2012. 3. Ο χειραφετημένος θεατής, μτφρ. Αλέξανδρος Κιουπκιολής, Αθήνα 2015. 4. Το μίσος για τη δημοκρατία. Πολιτική, δημοκρατία, χειραφέτηση, μτφρ.-επίμετρο: Βίκυ Ιακώβου, Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα 2010 (σειρά: «Σύγχρονες Κοινωνίες», υπεύθυνη Ξένια Χρυσόχοου).

Ο Γάλλος φιλόσοφος Jacques Rancière γεννήθηκε στην Αλγερία το 1940, σπούδασε στην *Ecole Normale Supérieure* και είναι ομότιμος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο *Paris VIII*. Το 1965

συνεργάστηκε με τον δάσκαλό του Louis Althusser στην έκδοση του «Lire le Capital», μετά όμως τα γεγονότα του Μάη του 1968 αποστασιοποιείται από τον κύκλο των αλτουσεριανών. Εκτοτε, και προσπαθώντας να αναιρέσει τα όρια ανάμεσα στη φιλοσοφία, την πολιτική, τη λογοτεχνική κριτική, την αισθητική, την ιστορία και παιδαγωγική, ασχολείται με τα μείζονα θέματα της πολιτικής χειραφέτησης, της δημοκρατίας και της ισότητας. Βιβλία του: «Aux bords du politique», «La Nuit des proletaires», «La Mesentente», «Les Noms de l'histoire», «Le Spectateur emancipe», «L'Inconscient esthetique», «L'Espace des mots», «Politique de la litterature», «Les Scenes du Peuple», «La Parole muette, Aisthesis: Scenes du regime esthetique de l'art».

*σκηνοθέτης

<https://www.efsyn.gr/arthro/eleytheria-kai-heirafetisi>